

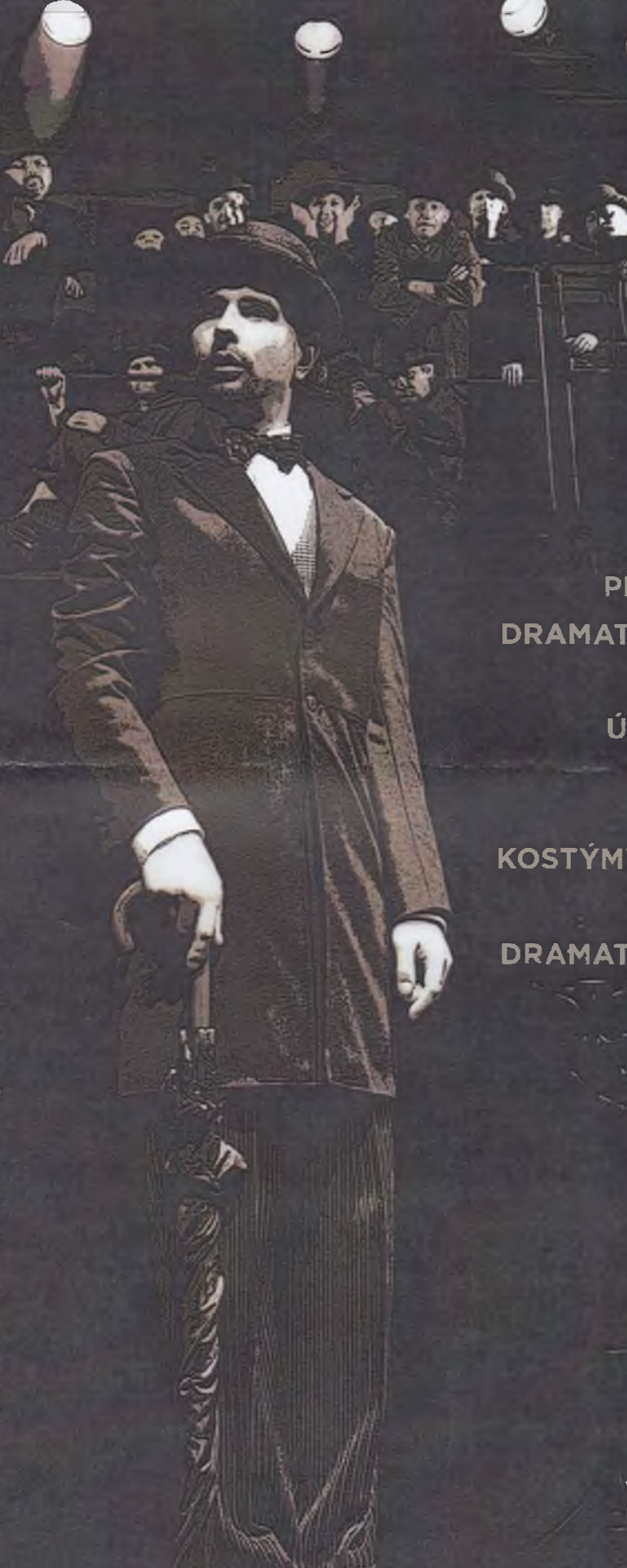
Komorní scéna Aréna Vás zve na premiéru

Franz Kafka
Evald Schorm



SE WE CE RO PR

Jako by ho ten stud měl přežít.



PŘEKLAD: Pavel Eisner

DRAMATIZACE: Evald Schorm

REŽIE: Ivan Rajmont

ÚPRAVA: Ivan Rajmont
a Kateřina Šavlíková

SCÉNA: Martin Černý

KOSTÝMY: Marta Roszkopfová

HUDBA: Petr Kofroň

DRAMATURGIE: Tomáš Vůjtek

HRAJÍ: Michal Čapka

Dana Fialková

Pavel Cisořský j.h.

Tereza Dočkalová

Marek Cisořský

Josef Kaluža

René Šmotek

Vladislav Georgiev

Dušan Škubal

Albert Čuba

Michal Moučka

Anna Bangoura j.h.

Aneta Červená j.h.

Karolína Hýřková j.h.

Veronika Macková j.h.

PREMIÉRA V SOBOTU 17. ZÁŘÍ 2011 V 18.30 HODIN

Další uvedení: pondělí 19. 9. a pátek 30. 9. vždy v 18.30 hodin

Franz Kafka, Ewald Schorm

Proces

Jako by ho ten stud měl přežít.

Překlad: Pavel Eisner / Dramatizace: Ewald Schorm / Úprava: Ivan Rajmont a Kateřina Šavlíková Režie: Ivan Rajmont / Scéna: Martin Černý / Kostýmy: Marta Rozkopfová / Hudba: Petr Kofroň / Dramaturgie: Tomáš Vůjtek

V den svých třicátých narozenin je bankovní prokurista Josef K. ve svém bytě navštíven dvěma neznámými muži, kteří mu oznámí, že je zatčen. Z čeho je obviněn se však nedozví. Zatčení mu navíc nijak neznemožňuje, aby i nadále docházel do banky. Dokonce i první soudní stání je vedeno v neděli, aby nijak neohrozilo jeho pracovní povinnosti. Ukáže se však, že proces, který je proti němu veden, je mnohem absurdnější, než si Josef K. původně myslel. Kafkův román patří k základním dílům literatury dvacátého století a dočkal se nesčetných zpracování, dokonce i formou komiksu. V drammatizaci filmového a divadelního režiséra Evalda Schorma a v režii dlouholetého uměleckého šéfa Národního divadla Ivana Rajmonta ožije groteskní a zároveň tragický příběh Josefa K. na jevišti nejmenšího ostravského divadla, které je pro kafkovskou poetiku jako stvořené.

Premiéra v sobotu 17. září 2011 v 18.30 hodin

Franz Kafka, Evald Schorm

PROCES

Jako by ho ten stud měl přežít.

Překlad: Pavel Eisner
Dramatizace: Evald Schorm
Režie: Ivan Rajmont
Úprava: Ivan Rajmont a Kateřina Šavlíková
Kostýmy: Marta Roszkopfová
Scéna: Martin Černý
Hudba: Petr Kofroň
Dramaturgie: Tomáš Vůjtek
Text sleduje: Kamila Holaňová
Inspice: Vojtěch Orenič

Osoby a obsazení:

Josef K. Michal Čapka

Stará paní Grubachová Dana Fialková

Starý advokát Huld Pavel Cisovský j. h.

1. mladá herečka Tereza Dočkalová
(*Slečna Būrstnerová, Mladá žena. Velmi mladá dívka. Lenka. Hrbatá dívka*)

1. herec Marek Cisovský
(*Náměstek ředitele, Vězeňský kaplan*)

2. herec Josef Kaluža
(*3. muž-mrškač, Ředitel kanceláří*)

3. herec René Šmotek
(*Block, Vyšetřující soudce, 1. zaměstnanec banky*)

4. herec Vladislav Georgiev
(*2. muž Vilda, Strýček Albert*)

5. herec Dušan Škubal
(*Soudní sluha, Továrník, 2. zaměstnanec banky*)

6. herec Albert Čuba
(*1. muž František, Titorelli*)

7. herec Michal Moučka
(*Bertold, Obžalovaný pán, 3. zaměstnanec banky*)

mladičké dívky Anna Bangoura, Aneta Červená, Karolína Hýsková,
(*u Titorelliho*) Veronika Macková*
*studentky JKGO

Všichni herci se ještě podílejí i na ztvárnění dalších postav (*tři pánů z banky, tři bankovních úředníků, ředitele soudních kanceláří, obžalovaných a zatčených, soudních úředníků a pod.*)

PREMIÉRA V SOBOTU 17. ZÁŘÍ 2011 V 18.30 HODIN

Franz Kafka (3. 7. 1883 Praha - 3. 6. 1924 Kierling) pracoval po vystudování práv na pražské německé univerzitě jako úředník v pojišťovnictví, nejprve rok u Assicurazioni Generali a pak až do svého penzionování v roce 1922 v Dělnické úrazové pojišťovně. Díky své pílí a kvalifikaci dosáhl hodnosti vrchního tajemníka ústavu. Za svou životní náplň však považoval psaní, které velmi obtížně dával do souladu se svými úředními povinnostmi. V roce 1917 se u něj projeví první příznaky plicní choroby, se kterou pak sedm let marně zápasil. Závěr života strávil v plicních sanatoriích v Čechách i v zahraničí, přitom však nepřestával psát. Ve své závěti požadoval, aby jeho dílo bylo spáleno, vykonavatel závěti, známý pražský spisovatel Max Brod, však toto ustanovení nenaplnil a stal se tak zakladatelem Kafkovy posmrtné literární slávy, která kulminovala po druhé světové válce. Jen zlomek díla vyšel tiskem ještě za Kafkova života (Ortel, Proměna, V kárném táboře, Venkovský lékař, Umělec v hladovění), větší část vyšla až posmrtně (především romány Proces, Zámek, Amerika).

Evald Schorm (15. 12. 1931 Praha - 14. 12. 1988 Praha) byl kvůli svému statkářskému původu vyloučen ze čtvrtého ročníku Vyšší hospodářské školy v Táboře a dva roky se živil jako stavební dělník a traktorista. Po základní vojenské službě se stal zpěvákem operního souboru Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého. Neúspěšně se pokoušel studovat herectví na DAMU a nakonec absolvoval režii na FAMU u profesora Otakara Vávry, kde se sblížil s režiséry „nové vlny“ 60. let (Chytilová, Menzel, Juráček aj., sám byl považován za jejich filozofa). Pět celovečerních filmů, které stačil do roku 1970 natočit skončilo v normalizačním trezoru (např. Každý den odvalu, Farářův konec, Den sedmý-osmá noc). V sedmdesátých a osmdesátých letech působil jako divadelní režisér, filmování měl režimem zakázáno. Ovšem i zde se setkával s nejrůznějšími omezeními, po inscenaci Hrabalovy „Příliš hlučné samoty“ dokonce následoval roční zákaz.

Jeho dramatisaci Kafkova Procesu nabídl tehdejšímu uměleckému šéfovi Národního divadla Ivanu Rajmontovi na počátku devadesátých let Schormův blízký přítel Jan Kačer. V tehdejší hektickém divadelním provozu na ni nejprve nebyl čas a posleze se zdálo, že už na ni není ani doba. Dnes víme, že doba Kafkovi opět přeje, a v Komorní scéně Aréna na něj máme dokonce i čas.

Kafkův Proces je velký umělecký obraz, ostatně jako každé umělecké dílo. Na úplné objasnění a vylouštění tohoto uměleckého obrazu si po věky nikdo nemůže dělat nárok. Proto ho bude každá generace a každý tvůrce vidět po svém a v každé době bude řada lidí, kteří ho současně budou vidět jinak. Tomu není žádná pomoc. Jde o to, abychom se sami uměli inspirovat a dokázali inspirovat druhé. My chceme akcentovat všednost nebo každodenní běh života a hlavně humor tohoto běhu života, pokud to bude možné a pokud to budeme umět.

Hrdina, obviněný, ať už vinen nebo nevinen, se stále sám brání a tuto obranu prohrává. Říkám hrdina vinen nebo nevinen - vinen čím - jistě ne zlými skutky nebo zločinností, ale jaká je jeho добрota, co dobrého dělá pro život? A to může i nemusí být otázka, která se týká nás všech. Nehledejme proto problémy ideologické, ale umělecké, a k tomu umění vlastně je. A neměli bychom také zapomínat, že součástí života je sen. Jedna formální stránka románu upoutává pozornost. Je to monologičnost hrdiny. Tuto monologičnost se snažíme také využít.

Evald Schorm

Šviha, Kafka, Proces

Ve středu 4. března 1914 obvinily Národní listy v nepodepsaném článku Národně socialistický vůdce ve službách policie Judr. Karla Šviha, poslance a předsedu národně sociálního klubu říšských poslanců, že pod krycím jménem Wiener za 800 K měsíčně informoval pražskou státní policii o poměrech v českých politických stranách. Po tomto odhalení vypukla aféra, která otřásla českou společností a zaměstnávala český veřejný život až do vypuknutí první světové války. Předpokládalo se, že odhalený konfident spáchá sebevraždu, jak to v té době bylo zvykem, ale Šviha se pouze vzdal poslaneckého mandátu a podal žalobu na odpovědného redaktora Národních listů za urážku na cti. Vedení mladočeské strany, jejímž tiskovým orgánem Národní listy byly, proto svolalo tajnou šestičlennou porotu složenou z „nade vsí pochybnost povznesených mužů různých stran“, před níž rovněž tajně vypovídala paní Marie Voldánová, zaměstnankyně pražské policie, která shromáždila kompromitující materiály proti poslanci Švihovi. Porota byla po její výpovědi přesvědčena o Švihově vině a tento názor se rozšířil napříč českým politickým spektrem. Soudní přelíčení, které začalo 13. května 1914, bylo již jen ubohou fraškou (kupříkladu Voldánová zde vůbec nevypovídala, neboť předseda soudu zamítl její předvolání s odůvodněním, že „povinna jest zachovávatí věrně úřední tajemství“). Celý důkaz Švihova konfidenství tak stál na nepřímé výpovědi, učiněné před jakýmsi tajným tribunálem. Soudu však tento důkaz stačil a vrchní porotce po desetiminutové poradě přečetl následující verdikt: „Hlavní otázku, urazil-li dr. Heller ve článku Národních listů těžce na cti dra Šviha, když ho obvinil z konfidenství, zodpověděli porotci dvanácti hlasy: ano. Dodatkovou otázku, podařil-li se důkaz pravdy, že dr. Švihla je policejním konfidentem, dvanácti hlasy: ano.“ Z právního hlediska o žádný zločin nešlo, neboť Šviha spolupracoval se státními orgány, ale z hlediska morálního šlo o zločin nejtěžší.

Dodejme jen, že po válce vyšlo najevo, že pod jménem Wiener se skrýval jiný konfident, Švihovo svědomí však zcela čisté nebylo, neboť je prokázáno, že pracoval pro následníka trůnu Františka Ferdinanda, kterému dodával citlivé informace o českém politickém životě. Dnes už je Švihův proces dávno zapomenut a nikdo už se o něm ani slovem nezminí. My však budeme vědět, že po něm přesto dvě slova zbyla – průšvih a prošvihnout.

Z četných svědectví máme doloženo, že Franz Kafka se živě zajímal o společenské dění, a je tedy nanejvýš nepravděpodobné, že by mu tato aféra unikla. Česky uměl velmi dobře a absurdní průběh procesu jej jako právníka jistě musel zaujmout. Zhruba tři měsíce po vynesení rozsudku začíná Kafka práci na svém románu Proces. Švihův proces mohl Kafku k jeho románu skutečně inspirovat, přinejmenším tomu nasvědčuje shoda mezi jednáním obou protagonistů „procesu“.

Náhly vpád, který jednoho dne zcela převrátil dosavadní Švihův svět, mohl postižený zpočátku považovat leda za zlý a neuvěřitelný sen. Právě ona náhlost, navíc Švihovi ohlášena telefonicky, připomíná nutkavě počátek Procesu, jakési nepochopitelné katastrofy, ohlášené Josefu K. jednoho rána během zdánlivě absurdního zatčení, během zdánlivého nedorozumění, jakoby ve snu.

Josef K. je tedy zatčen, může se však volně pohybovat, aféra teprve začíná. Rovněž Šviha je po vypuknutí aféry fyzicky svobodný, třebaže na něho doléhá tíha vlastní bedné existence, a zhroutí se odsuzován veřejností a ostouzen tiskem. Zůstává dokonce svoboden po celou dobu aféry i procesu, tak jako na svobodě zůstává i Josef K. až do svého zániku.

V první kapitole Kafkova Procesu je výrazným Kafkovým motivem dvojice hlídačů Františka a Vildy, kteří střeží zatčeného Josefa a z nichž jeden říká o sobě a svém kolegovi Josefu K.: *my, kteří vám teď jsou ze všech vašich bližních pravděpodobně nejbližší*. Místo mystické vázanosti střeženého a strážce, kata a odsouzence, tkví v pozadí Kafkovy dvojice hlídačů zřejmě mnohem reálnější základ, který může osvětlit i překvapivou narážku o bližních: také Šviha měl dostat po vypuknutí aféry dva strážce-hlídače. Šviha vypovídá, že

jeho přítel Svozil mu sdělil: *chtějí tě internovat a dáti hlídat dvěma lidmi, chtějí tě nechat padnout a odloučit úplně od rodiny.*

Bohumil Nuska, Jiří Pernas: *Kafkův proces a Švihova aféra* (Brno 2000)

Takovýchto shod bychom mohli nalézt více, ale kromě této inspirace stojí v pozadí Kafkova Procesu i trauma z nezdařilých zasnub s Felicií Bauerovou. Kafkův vztah k instituci manželství je plný obav a nejlépe jej osvětlí následující citát: „Oženit se předpokládá jistotu a bez ní nemůže spojení jedné osamělosti s druhou osamělostí vytvořit vlast, vytvoří naopak galeje“.

23. července začíná Kafkův deníkový zápis větou „Soudní tribunál v hotelu“, vztahující se k nezdařeným zasnubám a předjímající zřejmě jeden z motivů, jež vedou k tribunálu z *Procesu*; je ostatně zřejmé, že *Proces* později v mnohém zaznamenává stopy traumat z nezdařilých zasnub. Dne 26. července návrat přes Berlín (kde se uskutečnila schůzka s Ernou Bauerovou) do Prahy. Ke dni 29. července objevuje se v deníku vyprávění o Josefu K., synu bohatého obchodníka. Na počátku srpna zřejmě počínají práce na *Procesu*, ale teprve 15. srpna se z deníku dovídáme, že Kafka píše a touží, aby v psaní vytrval; pokračuje práce na *Procesu*. Dne 21. srpna je jmenovitě uváděn *Proces* v souvislosti s polevením tvůrčí intenzity. Ještě 29. srpna se zmínka o psaní týká zřejmě *Procesu*, na němž Kafka pracuje ještě kromě dalších próz. V Kafkově životopisu Max Brod uvádí, že v září 1914 četl Kafka první kapitolu z románu *Proces*, v říjnu že čte prózu *V kázeňském táboře*. Od 15. do 19. října si Kafka bere dovolenou, kterou věnuje výhradně psaní; další práce na *Procesu* a ostatních prózách. Dne 2. prosince poznamenává Kafka ve svém deníku, že četl hlasitě povídku „In der Strafkolonie“, dne 8. prosince je uvedeno, že napsal první stránku oddílu o matce („Mutterkapitel“), vztahující se zřejmě k *Procesu*, a sice k fragmentu „Cesta k matce“. Románu *Proces* se týká i údaj, že Kafka v noci z 23. na 24. ledna 1915, při prvním setkání s Felice Bauerovou od zrušení zasnub, četl jí a ostatním přítomným „Legendu o dveřníkově“ (Před zákonem), která tvoří, jak uvedeno, duchovní svorník *Procesu* a je jakousi samostatnou složkou díla, ať již přičleněnou později, anebo sloužící jako původní ohnisko, k němuž ostatní materiál byl organicky připojen. (Což je míněno z hlediska tvůrčího postupu a nikoliv chronologického pořadí vzniku.)

Dne 31. prosince 1914 Kafka uvádí ve svém deníku bilanci: pracoval od srpna navzdory nespavosti, bolení hlavy, slabosti srdce (neurotických obtíží v období intenzivního tvůrčího zaujetí) a za tu dobu napsal, ač nedokončil, *Proces*, dokončil prózu *V kázeňském táboře* a jeden díl *Ameriky*. Potud o časových proporcích, jež lze vyčíst ve vztahu k *Procesu*. Kafka pracuje na *Procesu* v srpnu 1914, v červnu a červenci cestuje, realizuje a ruší zasnuby s Felice Bauerovou. Z hlediska sledovaných souvislostí vyplývá, že Kafka se mohl seznámit s reáliemi Švihova procesu v květnu, kdy se o záležitosti rozsáhle šířil český i německý denní tisk a kdy vycházela zvláštní vydání *Národních listů* v podobě sešitů. Tato vydání, obsahující podrobné zpravodajství o procesu dr. Švihy, kolovala jistě po Praze a bylo možno opatřit si je i později v létě a na podzim.

Bohumil Nuska, Jiří Pernes: *Kafkův Proces a Švihova aféra* (Brno 2000)

Události Švihova procesu jsou tedy v Kafkově románu latentně přítomné, ale získávají nadčasový rozměr a existenciální přesah.

Materiál Švihova procesu posloužil Kafkovi pouze jako výchozí látka, jako hrubá surovina a konkrétní aféra i soudní proces se nakonec tratí povýšeny a přepodstatněny do roviny všelidské a nadčasové, v níž reálné prvky a úlomky těchto prvků přeměněny, posunuty a přetaveny v nových souvislostech ožívají propojeny a slity, naplněny společným duchovním nábojem. Otázky viny a odpovědnosti, vrcholící v kapitole „Ve velechrámu“, která stojí zřejmě u zrodu torza Kafkova románu, tvoří osu, na níž jsou přepodstatněné a jevově

pozměněné prvky reálného procesu aplikovány. Proto také kontexty a celkové klima švihovských materiálů a Kafkova *Procesu* nelze ani při zjištěných souvislostech přímo srovnávat, jako nelze srovnávat určitou stavbu s částí stavebního materiálu, z něhož byla architektura vytvořena. Přesto i po transcendenci různých dalších pramenných vrstev díla, obsahujících složky autobiografické i fantazijní, chová Kafkův *Proces* řadu stop, které neklamně svědčí o podílu uváděného skutečného soudního procesu při formování počátku díla. Podíl oněch skutečnostních prvků anebo zlomků těchto prvků může snad zajímavým způsobem dokreslit stránky dosavadních interpretací Kafkova díla. S ohledem na vytčené vztahy ke Švihově aféře lze studovat i Kafkův zájem o byrokracii a formalismus soudního řízení jako úděsný obraz určitého typu obecně lidských vztahů.

Bohumil Nuska, Jiří Pernes: Kafkův *Proces* a Švihova aféra (Brno 2000)

Josef K. marně hledá během svého procesu „vyššího soudce“, potkává jen nižší úředníky, což nás přivádí k podnětné úvaze.

Lze uvést pravděpodobnou možnost, že Kafka ze svého studia práv nebo četby znal historii nebo alespoň některé praxe českého barokního procesního řízení, jak vykryštovalo v 17. století a pokračovalo v 18. století a jehož období bychom našli v barokní praxi i jiných evropských národů. Tuto možnost alespoň nelze vyloučit. Nejen písemně vedený soudní proces, ale barokní procesualistika 17. a 18. století v různých podobách obsahuje takové složité záhyby a „absurdně“ působící „kličky“, že tyto formy obsahují komickopříznačné fantazie absurdních soudních praktik v Kafkově *Procesu*. Nepřekvapí, že vnímavého posluchače nebo čtenáře mohla zaujmout často úděsná a dojemem bezduchosti působící formálnost pravidel písemného procesního řízení, onen důkladný formalismus procesů před Zemským soudem, procesů pokračujících a sunoucích se vlastním tempem při možnosti různých průtahů a suspenzí základního procesu po dobu trvajících dílčích meziprocesů a vyvolávaných žalovanou stranou, aby se oddálil závěr řízení nebo i zvrátil jeho výsledek. Tak se soudní procesy táhly léta a desetiletí, ba trvaly až sto let a nabyly výjimkou procesy dvoustleté. Nalezneme tu formalistickou agendu, dokonce soud velký a malý, velké a malé úředníky, písaře a místopísaře, vposledku pak nižší výkonné úředníky (zatímco nejvyšší do úřadu ani tak často nedocházejí). Proces postupuje v předepsaných termínech, dokonce ani účast stran není vždy nutná při jednání, neboť vedení procesů je v rukou advokátů a nikdo kromě advokáta se už v procesu nevyzná, nejméně pak prostý účastník pře. Proces se táhne při možnosti komplikací a průtahů (!) hlemýždím tempem. Spletitost procesu dokresluje výskyt vedlejších sporů, drobných procesů v rámci velkého procesu, kdy žalobou proti žalobci se na nějakou dobu proces zmrazuje a úlohy žalobce a obžalovaného se vyměňují. K tomu dlouhé lhůty s možností odkladů řízení je ovšem zcela v moci právního zástupce: je nemožné vyznat se ve vlastním procesu bez advokáta. (Vzpomeňme Hulda, Titorelliho a Blockových výkladů.) Konec procesu je v nedohlednu, třebaže jeho chod je přesný v termínech a odkládaných termínech a sune se vpřed vlastně nezadržitelně, imanentně, byť se sebe většími průtahy a suspenzemi, tiše, za zády žalovaných a žalujících, kteří vlastně nemusí být účastni jednání, jestliže proces je veden písemně a navíc řízen advokáty, až tu náhle - přijde rozsudek.

Bohumil Nuska, Jiří Pernes: Kafkův *Proces* a Švihova aféra (Brno 2000)

Bylo již naznačeno, že ideovým vrcholem Kafkova románu je kapitola, v níž je Josef K. osloven knězem v chrámu a vzápětí vyslechne podobenství o dveřníkově (text existuje i jako samostatná povídka). I zde je velmi zajímavé sledovat, jak konkrétní je pozadí tohoto obrazu.

Kdo znal Kafku a prostředí, v němž žil, ví, že Dveřník (z prózy *Před zákonem*) je přímý obraz portýrů v těžkých pláštích a dvourohých kloboucích, vousatých a s našťvaným výrazem ve tváři, kteří s žezly se zlatými hlavicemi střežili velké brány pražských šlechtických paláců a

Komorní scéna Aréna ve své zářijové premiéře (ve skutečnosti tato premiéra spadá ještě do minulé sezony, neboť jsme z důvodu nemoci nemohli nastudovat titul v plánovaném termínu) uvede Kafkův Proces v drammatizaci Evalda Schorma . Tato adaptace Kafkova románu bude mít 17. září v 18 30 hodin v Aréně českou i světovou premiéru. Režisérem inscenace je dlouholetý umělecký šéf pražského Národního divadla Ivan Rajmont a v hlavní roli Josefa K. se divákům představí Michal Čapka. Kafkův Proces měla na repertoáru Aréna i ve svých počátcích. V únoru 1991 měla premiéru inscenace Pavla Cisovského, která vycházela z drammatizace Jana Grossmanna. Kafka je tedy v Aréně jako doma a nové nastudování jeho románu je zároveň potvrzením umělecké kontinuity, na niž Aréna na své cestě za umělecky hodnotnými a divácky úspěšnými inscenacemi vědomě navazuje.